

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LUHUHI/THAFAMUHWWE 2017

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 13.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho (30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari (10)
KHETHEKANYO YA C: Zwivhumbeo na milayo ya
kushumisele kwa luambo (30)
2. Vhalani ndaela DZOTHE nga vhuronwane.
3. Fhindulani mbudziso DZOTHE.
4. Thomani KHETHEKANYO INWE na INWE kha siatari LISWA.
5. Hune KHETHEKANYO INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
6. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelwe kwo shumiswaho kha ili bammbiri la mbudziso.
7. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso INWE na INWE ni pfuke mutaladzi.
8. Ni dzhieze nzhele mupeleto na kufhatelwe kwa mafhungo.
9. Tshifhinga tsho anganyiwaho:

KHETHEKANYO YA A: Minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B: Minetse ya 25
KHETHEKANYO YA C: Minetse ya 45
10. Nwalani nga vhudele, nahone zwi no vhalea.

- 5 Vhañwe vha vhadzulapo vha uyu muvhundu vho funzeaho, vha si na
vhutshivha, vho toda mvelaphanda i tshi da shangoni lavho. Vha langana u
vha na mitangano, ye ya ita uri vha humbele ndambedzo ya u fhata
laiburari, lufhera lwa khomphyutha na fhethu ha inthanethe. Zwifhato izwi
zwo leludzela vhana na vhabebi kha u guda na u ita khumbelo dza u 35
dzheni dziyunesithi, magudedzini na dza mishumo.
- 6 U itela u thivhela vhushai, khoro yo tutuwedza lushaka kha u disikela
mishumo yo fhambanaho. Vho-Ramadi ndi muñwe wa vhathu vho rangaho
phanda thandela ya u foroma zwidina afha muvhunduni wa Magoni. Hu
songo fhela na tshifhinga, dziñwe thandela dzo mbo di tevhela. Izwi ri zwi 40
vhona musu hu tshi tutuwa thandela ya vhufuwi ha khuhu, vhulimi na ya u
baga marotho. Hedzi thandela dzo thusa vhadzulapo kha uri vha sa dzule
nga nala, zwa ita uri hu si vhe na a shayaho zwiliwa mudini wawe.
- 7 Muvhunduni uyu u lwa vhugevhenga na vhuvhava, khoro yo vhona zwo tea
u vhumba Foramu ya Tshipholisa tsha Vhadzulapo. Foramu iyi i na 45
mbonalo i re khagala zwifhinga zwothe. Honeha, a itaho mulandu ufho na
ufho u sengiswa nga iyi Foramu a newa ndatiso. Arali a isa phanda na
zwiito izwo zwivhi, u iswa mapholisani a mulayo. Zwivhuya zwa iyi foramu
ndi uri yo vha i sa tendi mafhungo a u dzhia mulayo ya u vhea zwandani 50
zwayo ngauri izwo ho vha u kandekanya pfanelo dza mufariwa – ha na
mulandu u swikela zwi tshi wanuluswa nga u ralo.
- 8 Khoro yo vhona zwo tea uri vhadzulapo vha tea u dimvumvusa na u ita
nyonyoloso nga ndila dzo fhambanaho. Ndi ngazwo afha muvhunduni uyu
u tshi nga ri mitambo wa lifha. Heyi mitambo yo vha thuso kha u bvisa
vhaswa kha maitele a vhuhwarahwara, u didzhenisa kha zwikambi na 55
zwidzidzivhadzi zwo yaho nga u fhambana. Musi hu zwifhinga zwa
mitambo, u wana vhamusanda na khoro yavho vha tshi dalela mbande idzo
hu u itela u tutuwedza vhaswa na vhatakeleli vha mitambo.
- 9 Vhadzulapo vha uyu muvhundu vha tenda kha la uri zwanda zwi a
tanzwana. Ndi ngazwo ri tshi vhona vho langana u vha na Dzangano la 60
Mbulungano. Kha ili dzangano a hu na tsaleli, mudi muñwe na muñwe u
vha murado. A shayaho vhamusanda vha a mu phalala a wela kha mulanga
na vhañwe. Arali hu na tshiwo, u wana vhathu vha hone vho tou kusuwa
vha tshi isa nala na mitodzi afho mudini.
- 10 Ndi ngoho, munwe muthihi a u tusi mathuthu. Muvhunduni wa Magoni wo 65
zwi kona nga u hwala vhudifhinduleli ha u bveledza shango lawo wo rangwa
phanda nga khosi ya mufumakadzi wa vhuṭali.

[Vhubvo: *Thimu ya vhatoli*]

TSHIBVELEDZWA TSHA B[Vhubvo: <http://www.google.co.za>]**MBUDZISO: TSHIBVELEDZWA TSHA A**

1.1 Vhalani phara ya 1.

Ndi ngani shango la Magoni lo vha na mvelaphanda? (2)

1.2 Vhalani mitaladzi ya 6–10: 'Avha vhamusanda ... u vhala ndi u pfa nungo.'

Ndi mini tshine tsha sumbedza uri vhamusanda vha shango la Magoni vho vha vhe khosi ya vhutali? (2)

1.3 Vhalani phara ya 3.

Ndi ngani shango la Magoni lo ita uri hu vhe na u riwaliswa ha vhadzulapo? (2)

1.4 Phara ya 4 i bvukulula hani lufuno lwa vhadzulapo kha vhumatshelo ha vhana vhavho? (2)

1.5 Kha mitaladzi ya 28–29, hu na liambele, '... namana nga matombo.'

Li bvisela hani khagala khwathisedzo ya Ndayotewa zwi tshi kwama pfunzo fhano Afrika Tshipembe? (2)

1.6 Vhalani phara ya 5.

Ndi ifhio nyeletshedzo ine muniwali a toda u i disa kha vhavhali? (2)

1.7 Vhalani phara ya 7 nga vhusedzi.

Sumbedzani aironi yo faredzwaho nga mafhungo a phara iyi. (2)

1.8 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muniwali a toda u u isa kha vhavhali nga aya mafhungo? (2)

1.9 Vhalani phara ya 8.

Talutshedzani vhupfiwa hanu no disendeka nga zwe muvhundu wa Magoni wa itela vhadzulapo. (2)

1.10 Ni vhona kha phara ya 10 muniwali o nkedza magumo a teaho mafhungo aya? Tikedzani phindulo yanu. (2)

MBUDZISO: TSHIBVELEDZWA TSHA B

1.11 Ndi mini tshine tsha buletshedza mushumo une wa khou taniwa kha itshi tshifanyiso? (1)

1.12 Talutshedzani mulaedza u no khou bviselwa khagala nga itshi tshifanyiso. (1)

1.13 No talela tshifanyiso itshi, ni vhona hu na zwiñwe zwi siho ngonani malugana na uyu mushumo? Tikedzani phindulo yanu. (2)

1.14 No talela itshi tshifanyiso, ni vhona muoli o kona u anana na mbofho ya uri pfunzo ndi pfanelo ya nnyi na nnyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)

MBUDZISO: TSHIBVELEDZWA TSHA A NA TSHA B

1.15 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona hu na vhumani vhu pfadzaho vhune ha vha hone vhukati ha mafhungo a phara ya 4 ya TSHIBVELEDZWA TSHA A na TSHA B? Tikedzani phindulo yanu. (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YAA: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO**MBUDZISO YA 2: U NWELEDZA NGA MAIPFI ANU**

Vhalani TSHIBVELEDZWA TSHA C nga vhuronwane. Tshone tsho faredza mafhungo a sumbedzaho ndeme ya u shumisa thabulethe zwikoloni.

THANYELANI: Ni lavhelelwa u ita zwi tevhelaho:

1. Nweledzani zwivhuya zwi diswaho nga thabulethe dzine Muhasho wa Pfunzo wa fha zwikolo.
2. Nwalani phara yo lunzhedzanaho tshidele, ni shumise maipfi anu.
3. Manweledzo anu a faredze mbuno dza SUMBE nga maipfi a sa fhiri 90.
4. A ni lavhelelwi u dzhenisa thoho ya manweledzo.
5. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi mafheloni a manweledzo anu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C**THABULETHE – KHONO YA MVELAPHANDA.**

Muhasho wa Pfunzo u khou lingedza nga ndila dzotha u thusa kha u leludzela vhagudi na vhagudisi kha pfunzo nga u fha zwikolo thabulethe.

Muvhuso u tshi fha zwikolo thabulethe u khou itela uri vhadededzi vha songo twa vha tshi khou shumisa bugupfarwa na dabaluvhondo. Zwenezwo zwi leludzela vhagudisi uri vha si hwale bugu nnzhi musi vha tshi ya hayani na musi vha tshi da tshikoloni.

Vhana vha tshikolo na vhone muvhuso u vha wo vha leludzela mihwalo ya u hwala bugu duvha linwe na linwe dzi tshi khou vha lemela. Thabulethe i a kona u hwala thero dzotha dzine mugudi a khou funzwa dzone afho tshikoloni.

Vhabebi na vhone vho zwi takalela ngauri vhana vhavho a vha tsha didina nga u ya fhethu hu re na inthanethe i no badelwa u ita thodisiso. Thabulethe dzi ita uri vhana vha dovhe vha vhe na ndivho ya u shumisa zwileludzi zwa lubuvhi lwa muyani.

Vhagudi vha a kona u ita khumbelo dza mishumo na dza u tangedzwa magudedzini a pfunzo dza ntha nga dzone thabulethe. Nangoho muvhuso u khou lingedza nga ndila dzotha uri vhana vha kone u bveledza miloro yavho ya pfunzo.

Thabulethe i thusa vhagudisi u nea vhagudi mishumo i no nga ndowendowe, tshunwahaya na thesite musi vhe mahayani avho. Musi vhagudi vho zwi wana vha a kona u shuma mishumo we vha newa vha dovha hafhu vha u rumela murahu kha mugudisi, hu u itela uri a kone u u tola. Musi mugudisi o u tola u a vha rumela mbuelo na zwenezwo. Zwo ralovho na kha vhagudi musi vha na thaidzo vha kha ngudo dzavho; vha kona u shumisa yone u tandulula thaidzo nga u dzi rumela kha vhagudingavho na vhagudisi. Thandululo ya iyo thaidzo i kona u thusa vhagudi vhothe.

Vhagudi vha a dovha hafhu vha shumisa thabulethe kha u riwala notsi dza zwine vha khou funzwa musi vhe kilasini dzavho dzo fhambanaho. Izwi zwi thusa uri mugudi muṛwe na muṛwe a kōne u thetshesela o diimisela musi mugudisi a tshi khou funza u itela uri a sa salele murahu.

Lushaka kha lu livhuwe muvhuso washu nga mvelaphanda nngafha.

[Vhubvo: *Thimu ya Vhatoli*]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

**KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE
KWA LUAMBO****MBUDZISO YA 3: U SENGULUSA KHUNGEDZELO**

Talelani TSHIBVELEDZWA TSHA D uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo
disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHAD**MUTAKALO MUTAKALO WEE!**

[Vhubvo: www.google.co.za]

Vha a toda mutakalo wavhudi?
Vha songo di dzima mutakalo nandi!
Kha vha swike fhethu ha nyonyoloso.
Vhulwadze vhu do tou vha sumba.
Muvhili wavho u do dzula wo tou nzhalala!
Ri na tshomedzo dzothe dza nyonyoloso.
A ri divhi tshitlula.
Mitengo yashu i tou vha bukuta!
Luafhulelo lu kha vhaaluwa vha
u bva kha minwaha ya 65 u ya phanda.
Ri wanala hanefha Mandala tsini na bada.
Vha nga ri kwama kha:
015 972 6498
mutakalo@gmail.com

MBUDZISO: TSHIBVELEDZWA TSHA D

- 3.1 U ya nga khungedzelo iyi, ndi ifhio ndivho ine mukungedzeli a toda u i bveledza? (2)
- 3.2 Sumbedzani ndeme ya u shumisa ipfi 'nzhala' kha mutaladzi wa 5: 'Muvhili wavho ... nzhala!' (2)
- 3.3 Kha khungedzelo iyi, hu na ipfi li songo peletwaho nga ngona. Li nwaleni nga ngona ni dovhe ni li shumise fhungoni li pfalaho. (2)
- 3.4 Vhalani mutaladzi wa 4: 'Vhulwadze vhu do tou vha sumba.'
- Mukungedzeli o shumisa figara ifhio ya muambo?
- Nangani phindulo yoneyone kha mutevhe u tevhelaho. Nwalani fhedzi ledere la phindulo ye na nanga:
- A Lifanyisi
B Livhuvhisi
C Liedzamuthu
D Limethafore (1)
- 3.5 Nga kuvhonele kwanu, ni vhona khungedzelo iyi i tshi tutuwedza ndivho ya mukungedzeli? Tikedzani phindulo yanu. (3)

[10]

MBUDZISO YA 4: U PFESISA ZWINWE ZWIBVELEDZWA ZWA VHUDAVHIDZANI

Talelani TSHIBVELEDZWA TSHA E uri ni do kona u fhindula mbudzo dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA E: KHATHUNI

[Vhubvo: New Madam and Eve Collection]

MBUDZISO: TSHIBVELEDZWA TSHA E

- 4.1 Ndi tshini tshine muoli wa iyi khathuni a khou tana kha FUREME dza 1–6? (2)
- 4.2 Talelani FUREME YA 3.
Sumbedzani uri i bvukulula hani vhudifari ha mureili wa modoro uyu. (2)
- 4.3 Nangani phindulo yoneyone kha nna dzo nekedzwaho. Nwalani fhedzi ledere la phindulo ye na nanga.
Sedzani FUREME YA 6: 'Ri do vha putisa.' Fhungo ili li bvukulula/tana ... (1)
- A mishumo mivhuya ya vhalangavhuendi.
B u thusana ha vathu musi muwe o 'tshaya'.
C vhukwila ha tshandanguvhoni vhune ha wanala magondoni.
D u fha muwe muthu tshede uri a pute.

- 4.4 Vhalani fhungo kha FUREME YA 1: 'Yowee, ro lovha.' Li tana hani
vhudipfi ha muambi kha iyi khathuni? (2)
- 4.5 Musi no sedza khathuni yotho nga u angaredza, ni vhona zwi na
masiandaitwa-de malugana na fulo la 'Swikani Ni Tshi Tshila' magondoni
ashu? Khwathisedzani phindulo yanu. (3)
[10]

MBUDZISO YA 5: KUSHUMISELE KWA LUAMBO NGA NDILA YONE

Vhalani TSHIBVELEDZWA TSHA F uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo
disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA F

NWANANWANA NANDI!

- 1 Khaladzi awe ane a mu takalela nga maanda o pfa o takala nge a phasa
nga naledzi kha gireidi ya 12. Ndi henefha he uyu wa khaladzi a da na
fhungo la uri ndi khwine vha tshi mu isa yunivesithi. Hayo mafhungo a
tshi swika kha mme awe Vho-Denga vha tou lidza na mufhululu. Ndi
hone Vho-Denga vha tshi ri vha do mu thusa nga tshelede ya bugu. 5
Hezwi zwo ita uri muta u diwane wo no vha tshithu tshithihi.
- 2 Mafhungo o ri u swika kha makhadzi, na vhone vha ri nwana a si wa
muthihi; na vhone vha nga mu thusa nga tshelede ya vhudzulo arali
vhathu vha vha fha tshikhala. Muzwala wawe zwo ri u swika ndevheni
dzawe a ri u do da a mu dzhia a ya a mu rengela zwine a funa na u mu isa 10
kha hodela ine a do tou nanga. Hezwi o vha a tshi khou itela uri Mulondo
a tutuwedzee kha u isa pfunzo dzawe phanda a sa neti na luthihi.
- 3 Makhulu wawe vhone vha ri a nga vha masetha na musuku vhunga ndi si
nazwo, muduhulu wavho vha do tou mu bikela tshidzimba. Hone
Mulondo tsho vha tshi tshone tshithu tshine a tshi funesa. Duvha le tsha 15
diswa ngalo, muniwe na muniwe afho mudini o lalela tshone. Maemu we a
vha a songo vha tshipida tsha ayo mafhungo, a tshi a pfa a ri Mulondo
vhathu vha khou mu lema ngauri ene ha ngo itelwa. A fhedza nga u sokou
ri: 'Nazwinoi ...'

[Vhubvo: *Thimu ya vhatoli*]

MBUDZISO: TSHIBVELEDZWA TSHA F

- 5.1 Vhalani mitaladzi ya 2–3: 'Ndi hene fha he ... isa yunivesithi.'
Topolani lisumbi ni dovhe ni li shumise fhungoni le na tou disikela. (2)
- 5.2 Kha mitaladzi ya 9–11, 'Muzwala wawe ... tou nanga', hu na liitilisikwa.
Li topoleni ni sumbedze mushumo walo afho he la shumiswa. (2)
- 5.3 Isani fhungo li tevhelalo kha luambo lwo livhaho.
Ndi hone Vho-Denga vha tshi ri vha do mu thusa nga tshelede ya bugu. (1)
- 5.4 Kha phara ya 3, hu na fhungo: 'Duvha le ... lalela tshone.'
Neani thalutshedzo i bveledzwaho nga ipfi 'lalela' afho he la shumiswa hone fhungoni. (2)
- 5.5 U siedzwa ha maipfi kha mutaladzi wa 18, 'Nazwinoi ...', ni vhona zwi na ndeme-de afho fhungoni? Zwi bviseleni khagala. (3)

[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 30
MARAGAGUTHE: 70